

TEMSİLÎ ANLATIM BAĞLAMINDA KUR'AN'DA YAĞMUR

Symbolic Expressions in the Qur'an: A Case of Rain

Şuayip KARATAŞ

Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü
Kur'an Okuma ve Kıraat İlmî ABD, Aksaray, Türkiye orcid.org/026db3d50
Assoc. Prof., Aksaray University Faculty of Islamic Sciences Department of Islamic
Sciences Department of Qur'an Reciting and Qiraat Science, Aksaray, Türkiye
✉ suaybk@hotmail.com <https://orcid.org/0000-0002-8261-1491>

i Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 24.09.2024
Kabul Tarihi / Accepted: 07.12.2024
Yayın Tarihi / Published: 15.12.2024

” Atıf / Cite as: Karataş, Şuayip. “Temsilî Anlatım Bağlamında Kur'an'da Yağmur”. *Mütefekkir* 11/22 (2024), 561-587. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1600731>

© Telif / Copyright: Published by Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / Aksaray University Faculty of Islamic Sciences, 68100, Aksaray, Turkey. Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. / This article is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

🔍 İntihal / Plagiarism: Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

TEMSİLİ ANLATIM BAĞLAMINDA KUR'AN'DA YAĞMUR

Öz

Kur'an dil üslûbunun belirgin niteliklerinden biri, mücerred kavram ve konuların duyulara hitap eden müşahhas temsil ve mesellerle anlatılmasıdır. Kur'an'da, özellikle gaybî konular, bir düşünceyi sembolik bir dil ve örneklendirmelerle açıklama anlamına gelen temsil üslûbuyla anlatılmıştır. Cennet, cehennem ve ahiret gibi soyut gerçekler, gerçek hayattan alınan somut örneklerle temsil edilerek, canlı tablolar halinde betimlenmiştir. Bu bağlamda, doğal bir olay olan yağmur, bazı soyut olgu ve olayların anlaşılmasında temsil aracı olarak kullanılmıştır. Bu çalışma, Kur'an'da temsil sanatı kullanılarak yağmurla ilgili örnekleri içeren âyetleri tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesiyle veriler elde edilerek, yağmur içerikli Kur'an âyetleri analiz edilmiştir. Çalışmanın kuram/teori oluşturma aşaması, tümevarım metoduyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerin tahlili ise içerik analizi yöntemiyle yorumlanmıştır. Bu çerçevede, önce temsil kavramı ve Kur'an'daki temsili anlatım ele alınmış; ardından yağmurun temsil aracı olarak kullanıldığı âyetler incelenmiştir. Çalışmada, dünya hayatının geçiciliği, öldükten sonra tekrar dirilme, hak-bâtil ayrımı, münafıkların ve malını Allah yolunda harcayanların durumu gibi konularda, yağmurla yapılan teşbih ve temsillerle, ilâhî mesajların muhataplar için daha anlaşılır kılındığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Temsil, Teşbih, Yağmur.

Symbolic Expressions in the Qur'an: A Case of Rain

Abstract

One of the distinctive features of the Qur'anic linguistic style is its depiction of abstract concepts and topics through tangible representations and parables that appeal to the senses. In the Qur'an, a symbolic style is clearly seen to explain unseen topics, which means explaining ideas through symbolic language and exemplification. Abstract concepts such as paradise, hell, and the afterlife are depicted as vivid pictures by being represented with concrete examples taken from real life. Accordingly, rain, a natural phenomenon, has been used as an instrument for understanding certain abstract concepts and events. This study aims to identify verses in the Qur'an that contain examples related to rain, using symbolism. In this study, document analysis was used to examine Qur'anic verses that refer to rain and collect data. The theoretical development phase of the study was conducted using the inductive method. The data obtained were analyzed using the content analysis method. In this context, the concept of symbolism and the symbolic style of the Qur'an were first discussed, followed by an examination of the verses in which rain is used as a symbol. The study found that using metaphors and representations involving rain, divine messages on topics such as the transience of worldly life, resurrection after death, the distinction between truth and falsehood, and the situations of hypocrites and those who spend their wealth in the way of Allah were made more comprehensible to the recipients.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Symbolism (al-Tamthil), al-Tashbih, Rain.

GİRİŞ

Kur'an âyetleri kavî ve fiilî olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Kavî âyetler, Kur'an sûrelerinin belli bölümlerinden her biri; fiilî âyetler ise genel itibarıyla Allah'ın varlığını ve birliğini, peygamberlerin doğruluğunu gösteren deliller olarak ifade edilebilir. Yaratıcıyı gösteren ve yaratılmışların taşıdığı özelliklerden ulaşılan delillerin hemen hepsi fiilî âyetleri oluştur-

maktadır ve bu âyetlere kevnî âyetler de denilmektedir. Bunlar, Kur'an'ın gönderiliş gayesine hizmet eden ve muhatapları akıllarını kullanmaya yönlendiren, onların yaşantılarında bizzat şahit oldukları tabiat olaylarını gözlemleyerek onlardan ibret almalarını isteyen âyetlerdir.

Muhatapların zihinlerinde gerçekleştirilmesi hedeflenen bir inşâ bağlamında Kur'an'da tevhid, ahiret, nübüvvet gibi temel inanç konularından haber verilmesi dışında -özellikle kevnî âyetlerde- evrende cereyan eden bazı olaylardan ve bu olayların gerçekleşmesinde rol alan varlıklardan bahsedilmektedir. Bu anlamda Kur'an'da, güneş, ay, yıldızlar, gökler, dağlar, kâinatta bulunan olağanüstü nizam, yeryüzünün yaratılışı, gece ve gündüzün birbiri ardınca gelişi, mevsimlerin oluşumu, yağmurun yağdırılması gibi insanoglunun yaşadığı âlemden ilgisini çeken pek çok konuya değinilmektedir. Fakat bu varlıklardan ve cereyan eden hadiselerden bahsedilirken Kur'an'da bunlar esas mevzu yapılmamış, bilimsel bir tarzda ifade edilmiş aksine muhataplardan bunlar üzerinden âlemin yaratıcısı Allah Teâlâ'nın hatırlanması ve bu olaylar üzerine düşünülmesi istenmiştir.

Kur'an, kâinattaki tüm varlıkların ilâhî yaratıcının tasarrufunda bulunduğu fikrini zihinlere yerleştirmek için muhataplarına, o varlıkları düşünme keyfiyetlerini göstermektedir. Bu sebeple Kur'an'da bazı varlıklardan haber verilirken bir bilim kitabı gibi açıklanmadığı, o varlıkların yeryüzünde bulunuşundan ve onlar vasıtasıyla meydana gelen bazı önemli olaylardan bahsedildiği görülmektedir. Bu manada Kur'an'da bahsedilen kevnî olaylardan biri de yağmurun varlığı, yağ(dırıl)ması ve yeryüzü için yağmurun ne kadar önemli olduğudur.

Kur'an'da yağmurun tek bir kelimeyle değil *matar*, *berad*, *mâ'*, *sayyib*, *vâbil*, *tall*, *gays*, *midrâr*, *rac'*, *rahmet*, *rızk* ve *vedk* gibi kelimelerle ifade edildiği görülmektedir. Kur'an'da bu husus, -kevnî âyetlerde olduğu gibi- bilimsel bilgilerle değil, yağmurun gerçekleşmesiyle yeryüzünün ve insanoglunun sağladığı faydalara, yağmurun ne kadar bir nimet olduğuna, Kur'anî bir üslûp olarak temsil diliyle anlatılmaktadır. Bu bağlamda dünya hayatının yağmura benzetilmesi, ölü toprağın yağmurla can bulması, hakkın suya bâtilin köpüğe benzetilmesi, sağanak yağmura tutulmuş kimsenin misali, başa kakılarak yapılan hayrın kayaya yağın yağmura benzetilmesi, yağmurla birlikte iki misli ürün veren bahçenin misali ve dünya hayatının sararan yeşilliklere benzetilmesi gibi temsiller verilmek suretiyle, muhataplara, bizzat şahit oldukları yağmur olayı üzerinden mesajlar vermeye çalışıldığı görülmektedir. Kur'an'da, bu tür anlatımlarla muhatapların zihninde olması gereken anlamlar, müşahede edilen olaylar eşliğinde canlı bir yaşantıya dönüştürülmektedir. Böylece olaylar canlı bir hâle sokulmak ve muhataplar da bu olayların vuku bulduğu alanlara çekilmek suretiyle, muhatapların bu hadiseleri düşünmeleri ve bunlardan ibret almaları istenmektedir.

Kur'an'da yağmurla ilgili temsil içeren âyetleri tahlil etmeyi amaçlayan

bu çalışmada, ilk olarak temsil kavramının tanımına ve Kur'an'daki kullanımına değinilecektir. Daha sonra ise yağmurla ilgili âyetler kronolojik olarak tasnif edilmek suretiyle, zikredilen temsiller, farklı başlıklar altında ele alınarak bazı tespitler yapılacaktır. Bu tespitlerle de Kur'an'ın anlatım üslûbu bağlamında yağmur temsilleri ve bu temsillerle de verilmek istenen mesajlar ifade edilmeye çalışılacaktır.

1. TEMSİL

Bir metnin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi, öncelikle o metindeki kelimelerin manalarının bilinmesine bağlı olduğu kadar bir kavramı doğru bir şekilde anlayabilmek de ilgili kavrama yüklenmiş sözcüklerin anlamlarının bilinmesine bağlıdır. Bu sebeple çalışmanın bu kısmında “temsil” kelimesinin sözlük ve terim manaları hakkında bilgi verilecektir.

1.1. Sözlük Anlamı

Temsil kelimesi, “benzetmek, bir şeyi başka bir şeye benzetmek, bir şeyi andırmak, birisi gibi olmak ve birinin gitmesi, kaybolması” gibi manalara gelen m-s-l (م ث ل) kökünden türemiştir. Bu manada “وَهَذَا مِثْلُ هَذَا” ifadesi, “Bu, bunun benzeridir.” anlamındadır. “مِثْلُهُ” ifadesi “مِثْلُهُ”, “مِثْلُهُ” ve “سِبْطُهُ” gibi “benzer” manasına gelmektedir. “المِثَالُ” ve “المِثَالُ” kelimeleri “örnek, misal” gibi anlamların yanında; “المِثَالُ” ayrıca “kısas, miktar, bir şeyin vasfı” gibi anlamlara gelmektedir. “المِثَالُ” kelimesi de “sıfat” anlamlarının yanında “ala-met, iz, işaret ve ibret” gibi manalara gelmektedir.¹

M-s-l (م ث ل) kökü, tef'il babında (مَثَّلَ), “benzetmek, bir şeye şekil vermek, birini veya bir şeyi yazıyla veya başka bir şeyle tasvir etmek” gibi anlamlara gelmektedir.² Aynı kökten türeyen kelimelerden “التَّمَثُّلُ”, “şekil, suret ve bir şeyin gölgesi” gibi manalara gelmektedir.³ Kök, ifti'âl babında (اِمْتَثَلَ), “tasavvur etmek, bir yola girip daima o yolu takip etmek” gibi anlamlara gelmektedir. Bu manada “اِمْتَثَلَ عَرَضًا” cümlesi, “hedef belirlemek, amaç edinmek”; “اِمْتَثَلَ أَمْرًا” ise “herhangi bir şeyi örnek almak” manasına gelmektedir.⁴

¹ Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-'ayn*, thk. Mehdi Mahzûmî - İbrâhim Sâmerrâî (b.y.: Mektebetü'l-Hilâl, ts.), 8/228-229; Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdi el-Basrî İbn Düreyd, *Cemheretü'l-lüga*, thk. Remzî Münîr Ba'labekkî (Beyrut: Dâru'l-İlmi l'l-Melâyîn, 1987), 1/432; Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî, *Mu'cemu mekâyisi'l-lüga*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1979), 5/296-297; Ebü Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh: Tâcü'l-lüga ve sıhâhü'l-'arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgâfur Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlmi l'l-melâyîn, 1987), 5/1816-1817; Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 11/610-616; Ebü'l-Fez Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Abdîrrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Heyet (b.y.: Dâru lhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2001), 30/379-389.

² Cevherî, *es-Sihâh*, 5/1816; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 11/612; Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs*, 30/384.

³ İbn Düreyd, *Cemheretü'l-lüga*, 1/432; Cevherî, *es-Sihâh*, 5/1816; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 11/613-614.

⁴ Cevherî, *es-Sihâh*, 5/1816; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 11/612-613; Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs*, 30/388.

Ayrıca kök, tefe'ul babında (تَمَثَّلَ), “görünmek, tasavvur etmek, örnek almak, art arda beyitler söylemek, bir yol tutmak ve devamlı olarak o yolu takip etmek” gibi anlamlar kazanmaktadır. Bu anlamda art arda söylenen beyte de “الأَمْثُولَةُ” denilmektedir.⁵

M-s-l (م ث ل) kökünün Kur'ân'da geçtiği yerlere bakıldığında genel olarak kökün, “Onların (münafıkların) durumu, (karanlık gecede) bir ateş yakan kimse misali gibidir...”⁶ şeklinde geçen âyette örnek, misal; “Onları, sonradan gelenlerin geçmişi ve bir ibret örneği kıldık.”⁷ âyetinde ibret; “İsâ, sadece, kendisine nimet verdiğimiz ve İsrailoğulları'na ibretli delil kıldığımız bir kuldur.”⁸ âyetinde “delil, hüccet”; “Takvâ sahiplerine vaad olunan cennetin özelliği (şudur):...”⁹ âyetinde de sıfat manalarında kullanıldığı görülmektedir. Buna göre kök kelimenin, zikredilen bu manalar başta olmak üzere, Kur'ân'da farklı farklı¹⁰ manalara geldiği de görülmektedir.¹¹

Netice itibarıyla, sözlükte genel olarak “benzetmek, bir şeyi başka bir şeye benzetmek, bir şeyi andırmak, birisi gibi olmak, dengi ve benzeri olduğunu söylemek, birini veya bir şeyi yazıyla veya başka bir şeyle tasvir etmek, tasavvur etmek, bir yola girip daima o yolu takip etmek ve birinin gitmesi, kaybolması” gibi anlamlara gelen kelime, farklı manalara da gelmekle birlikte,¹² zikredilen anlamların temelde “benzetmek, bir şeyi başka bir şeye benzetmek, benzeri ve dengi olduğunu söylemek” manalarının etrafında döndüğü anlaşılmaktadır.

1.2. Terim Anlamı

Bir fikri, misal vermek suretiyle sembol diliyle ifade etmek anlamında beyân ilmi terimi olan temsil sanatı, ifade edilmek istenen anlamın özlü bir şekilde söylenmesi, bu manada bir sözün özetlenmesi ve çok sayıdaki durumdan alınan iki suretten birinin diğerine benzetilmesi olarak ifade edil-

⁵ Cevherî, *es-Sihâh*, 5/1816; Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-belâga*, thk. Muhammed Bâsil Uyün es-Sûd (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1998), 2/193; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 11/611; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, 30/382.

⁶ el-Bakara 2/17 (...مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْفَدَ نَارًا...).

⁷ ez-Zuhruf 43/56 (فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِالْآخِرِينَ).

⁸ ez-Zuhruf 43/59 (إِنَّ هُوَ إِلَّا عَيْدٌ آتَعَمَّنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَا مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ).

⁹ er-Ra'd 13/35 (...مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ...).

¹⁰ Diğer örnekler için bk. el-Bakara 2/26, 171, 214, 261, 264, 265; Âl-i İmrân 3/59, 117; En'âm 6/122, 160; A'râf 7/176, 177, 194; Yûnus 10/24; Hûd 11/24; er-Ra'd 13/17, 35; İbrâhîm 14/18, 24, 25, 26, 45; en-Nahl 16/60, 74, 75, 76, 112; el-İsrâ 17/89; el-Kehf 18/32, 45, 54; el-Hac 22/73; en-Nûr 24/34, 35; el-Furkân 25/33; el-Ankebût 29/41; er-Rûm 30/27, 28, 58; Yâsîn 36/13, 78; ez-Zümer 39/27, 29; ez-Zuhruf 43/8, 17, 56, 57, 59; Muhammed 47/15; el-Fetih 48/29; el-Hadîd 57/20; el-Haşr 59/15, 16; el-Cuma 62/5; et-Tahrîm 66/10, 11; el-Müddessir 74/31.

¹¹ M-s-l (م ث ل) kökünün Kur'ân'da geçen tüm formları için bk. Muhammed Fuâd Abdü'l-Bâkî, *el-Mu'cem'ül-müfehres* (Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2001), 757-759.

¹² Diğer manalar için bk. Sedat Sağdıç, “Arap Dili ve Belâgatı Açısından Teşbih-i Temsil ile İstiare-i Temsiliyye Sarkacında Temsil”, *Dergiabant* 6/11 (2018), 140-143.

miştir. Buna göre dilde, az sözle çok anlam belirtme imkânı veren temsil sanatı, istiare sanatının bir türüdür. İkisi de bir teşbih çeşidi olmakla birlikte, temsil ve istiarede teşbih edatı bulunmamaktadır. Ayrıca teşbihte müşebbeh ve müşebbehün bihin cümlede bulunması zorunluymak; temsil ve istiarede yalnızca müşebbehün bih zikredilmektedir.¹³

Belâgat âlimlerinin hemen hepsi, temsil sanatını, teşbih olarak, teşbihi de temsil olarak görmüşse de temsilin, teşbihin haricinde istiare ve kinaye benzeri beyân ilmi sanatlarıyla alakası olduğu kabul edilerek, farklı yaklaşımlara konu edilmiş, temsil, belâgat ilminde de bağımsız bir sanat olarak değerlendirilmiştir.¹⁴ Bu manada, teşbih sanatında tüm yönleriyle benzeme beklenmemelidir. Örneğin, bir benzetmede yüzü güneşe ve aya benzetilen kimsenin yüzünün parlaklığı kastedilmektedir. Yoksa şekilsel anlamda kişinin yüzünün büyüklüğü ve yakıcı oluşu akla gelmemektedir.¹⁵ Bununla birlikte, temsil, teşbihten çok da farklı değildir. Lakin aralarında az da olsa farklılık bulunmaktadır. Bir tanıma göre “çok cihetle yapılan teşbihe temsil denmektedir.”¹⁶ İlim sahibi biri için söylenen “O, bir deryadır.” ifadesi teşbih iken; “O hem yakındakilerin hem de uzaktakilerin istifade ettiği bir denizdir. Yakındakiler denizin cevherlerinden, uzaktakiler de bulutlarından istifade ederler.” ifadesi, kişinin çok yönlü olduğunu belirtmek için yapılan temsildir.¹⁷

Netice itibarıyla, benzetme esasına dayalı bu söz sanatında, teşbih sanatıyla ortak hususlar olmakla birlikte ayrıldığı bazı noktalar da bulunmaktadır. Buna göre, temsilin hepsi bir teşbihtir; fakat her teşbih temsil değildir. Yani, teşbih genel, temsilse ona nispetle daha özeldir.

2. KUR’AN’DA TEMSİLİ ANLATIM

Kur’an’da, nida, hitap ve diyalog, hurûf-ı mukattaa, kasem, hakikat ve mecaz, teşbih, terğîb ve terhîb, yeminler, kıssalar, tekrarlar gibi anlatımı kuvvetlendiren edebî sanat formlarına sıklıkla yer verilmektedir. Bu edebî sanatlardan birisi de beyân ilmi unsurlarından olan temsili anlatım yöntemi.

¹³ Ebü'l-Feth Ziyâüddîn İbnü'l-Esir, *Kifâyetü't-tâlib fi nakdi kelâmi's-şâ'ir ve'l-kâtib*, thk. Nurî Kaysî vd. (Kahire: Mektebetü Şa'ir Şefîk Cebrî, ts.), 160; Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdîrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvîni, *el-İzâh fi ulûmi'l-belâga: el-meânî ve'l-beyân ve'l-bedî'* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 233; Ebü Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed et-Tîbî, *Fütûhu'l-gayb fi'l-keşf 'an kinâ'ir-reyb* (Ebü Dabî: Câizetü Dübey ed-Devliyye li'l Kur'ani'l-Kerim, 2013), 1/473; Ebü'l-Mehâsin Safiyyüddîn Abdülazîz b. Serâyâ b. Alî el-Hillî, *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-bedî'iyye fi 'ulûmi'l-belâga ve mehâsini'l-bedî'*, thk. Nesîb Neşâvî (Beyrut: Dâru Sâdir, 1992), 115; Avnullah Enes Ateş, *Meâllerin İstiare Sanatı Açısından Değerlendirilmesi* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2016), 74-75.

¹⁴ İsmail Durmuş, “Temsil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40/434-435.

¹⁵ Şadi Eren, *Kur'an'da Temsiller* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 11.

¹⁶ Şerif Mansur b. Avn Abdalî, *el-Emsâl fi'l-Kur'an* (Cidde: Âlemü'l-Ma'rife, 1985), 19.

¹⁷ Şadi Eren, *Kur'an'da Teşbih ve Temsiller* (İzmir: Akademi Yayınları, 2006), 43; Ömer Çelik, *Teşbih, Temsil ve Tasvirler Işığında Kur'an'da İnsan* (İzmir: Akademi Yayınları, 2010), 22.

midir. Temsilî anlatım, Arap edebiyatının erken dönemlerinden günümüze ulaşan mühim söz sanatlarından biridir. Bu anlatım şekliyle, muhatapın hakkındaki bilgi sahibi olmadığı ifadeler yakınlaştırılmak, soyut ifadeler somutlaştırılmak suretiyle, muhatapın zihnindeki karmaşık konular, bir tablo veya tiyatro sahnesi gibi tasvir edilmektedir.

Soyut kavram ve olayların zihinlerde daha kolay anlaşılabilmesi için kullanılan mesellerin her biri, kendi içinde ilâhî mesajlar içermektedir. Genel olarak tevhid mesajının zihinlere ve davranışlara yerleşmesi üzerine bina edilen mesellerde, muhataplara Kur'an'ın temel mevzularına dair mesajlar verilmektedir. Muhataplar tarafından kolaylıkla anlaşılması için temsilî anlatım yönteminin izlendiği bu mesajlar, tevhit inancı temeline yerleştirilmiştir.¹⁸

Kur'an'da, özellikle inanan ve inanmayanların yaptıkları ameller, cennet ve orada bulunan nimetler, cehennem ve oradaki azapla dünyanın geçiciliği gibi soyut hususlar, yaşanan hayattan alınmış somut durum ve olaylarla temsil edilmek suretiyle canlı tablo olarak sunulmaktadır.¹⁹ Kur'an dilinin edebî tarafını oluşturan temsillerle, muhatapın zihni her zaman canlı tutulmuş, itikadî ve amelî mesajlar, bunların içerisine yerleştirilerek muhataba sunulmuştur.²⁰

Genellikle ilâhî hitabın öğüt verme, delil getirme, ibret alma gibi bağlamlarda zikredilen temsiller, sözün muhatapta yaratacağı etki ve tesiri artırmakta, hitabı da ayrıca güzelleştirmektedir.²¹ Buna göre Kur'an mesellerinde başvurulan üslûp yöntemi, genel olarak tasvirî anlatımdır. Edebî türlerde vakıaların gerçekleştiği yerleri, eşyayı ve kişileri, diğer objelerden ayırarak tüm nitelikleriyle ifade etmek olarak tanımlanan belâgat unsurlarından tasvir,²² Kur'an dil üslûbunun etkili anlatım araçlarından biridir.

Temsil üslûbu aracılığıyla Kur'an'da bulunan zihnî manalar, bizzat şahit olunan olaylar eşliğinde yaşanan canlı bir hayata dönüştürülmektedir. Böylelikle üslûp, anlatılan sahneleri, canlı ve yaşanan bir hâle sokmakta, muhatapları olayların yaşandığı alanlara çekmektedir. Böylelikle olaylarla muhatap bütünleşmekte ve gerçekleşen olaylardan etkilenip duygularını açığa vurmaktan geri durmamaktadır. Yani Kur'an'da bu tasvirler öylesine canlı yapılmaktadır ki muhatap, okuduğu Kur'an tasvirini unutup sanki

¹⁸ Ayşe Seyithanoğlu, *Kur'an Meselleri -Maksat ve Mesajları-* (Kahramanmaraş: SAMER Yayınları, 2020), 4.

¹⁹ Durmuş, "Temsil", 40/435.

²⁰ Seyithanoğlu, *Kur'an Meselleri -Maksat ve Mesajları-*, 15.

²¹ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Eb'ül-Fazl İbrâhîm (Lübnan: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabî, 1957), 1/487.

²² Hüseyin Elmalı, "Tasvir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40/135.

bizzat yaşamış olduğu bir olay gibi zihninde canlandırmaktadır. Şöyle ki anlatılanları okuyan kimse, kendisi, tasviri yapılan sahnedeki kişilerden biriymiş gibi olayların seyrinden ve akışından etkilenir ve bu hislerini mimik ve jestleriyle gösterir.²³

Kur'an dil üslûbunun en bariz özelliklerinden biri, muhataplar tarafından anlaşılması zor mücerred mevzuları, müşahhas temsil ve mesellerle, muhatabın anlayış seviyelerine indirgemesidir. Bu hususa dikkat çeken âyetler, “*Andolsun, biz bu Kur'an'da insanlara her türlü misali çeşitli şekillerde anlattık. Yine de insanların çoğu inkârcılıktan başkasını kabullenmediler.*”²⁴ “*Hakikaten biz bu Kur'an'da insanlar için her türlü misali sayıp dök-müşüzdür. Fakat tartışmaya en çok düşkün varlık insandır.*”²⁵ “*Andolsun ki biz, bu Kur'an'da insanlar için her çeşit misale yer vermişizdir. Şayet onlara bir mucize getirsen inkârcılar kesinlikle şöyle diyeceklerdir: ‘Siz ancak bâtil şeyler ortaya atmaktasınız.’*”²⁶ ve “*Andolsun ki biz, öğüt alsınlar diye, bu Kur'an'da insanlara her türlü misali verdik.*”²⁷ şeklinde zikredilebilir.

Kaynaklarda, Kur'an'da iki türlü meselin varlığından bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi, mesel olduğu, âyette açıkça belirtilenlerdir. “*Onların (münafıkların) meseli/durumu, (karanlık gecede) aydınlanmak için ateş yakan kimsenin haline benzer...*”²⁸ ve “*Müttakilere vadolunan cennetin meseli şuna benzer...*”²⁹ gibi âyetler, buna misal verilebilir. Kur'an'da mesel olduğu açıkça ifade edilen pek çok âyet olmakla birlikte bazı âyetlerde de temsiller, mesel kelimesi zikredilmeden sunulmaktadır. Bu tür temsiller de ikinci türe girmektedir.³⁰

Bu manada temsillerle sağlanan faydalar, soyut ifadelerin somutlaştırılması, anlamının kolaylaştırılması, metne edebî bir güzellik katılması ve muhatabın zihninin canlı tutulması olarak zikredilebilir. Temsillerde veril-mek istenen mesajın misallere gizlendiği de görülmektedir. Örneğin “*Al-lah'tan başka dostlar edinenlerin durumu, örümceğin durumu gibidir. Örümcek bir yuva edinir; halbuki yuvaların en çürüğü şüphesiz örümcek yuvasıdır. Keşke bilselerdi!*”³¹ âyetinde, Allah Teâlâ'dan başkasına güvenenlerin hâli, örümcek yuvasına benzetilmiştir. Buna göre, örümceğin ördüğü yuvanın kolay bir şekilde yıkılması gibi Allah'tan başkasına yalvaranların yaptıkları-

²³ Seyyid Kutub, *et-Tasvîru'l-fennî fi'l-Kur'ân* (Mısır: Dârü's-Şurûk, 2002), 36. Kur'an'ın olayları etkileyici bir üslûpla anlatmasıyla ilgili ayrıca bk. Mehmet Yaşar, “Muhammed Mütvellî Eş-Şa'râvî'nin Tefsirinin Beyânî Yönü ve İncelikleri”, *Amasya İlahiyat Dergisi* 21 (2023), 637-675.

²⁴ el-İsrâ 17/89 (وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا).

²⁵ el-Kehf 18/54 (وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا).

²⁶ er-Rûm 30/58 (وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَوْ جِئْتَهُمْ بِآيَةٍ لَيَقُولُنَّ الدِّينُ كُفْرًا إِنَّ أَنْتُمْ إِلَّا مُنْطَلِقُونَ).

²⁷ ez-Zümer 39/27 (وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ).

²⁸ el-Bakara 2/17 (مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْفَدَ نَارًا...).

²⁹ er-Ra'd 13/35 (مَثَلُ الْحَيَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ...).

³⁰ Çelik, *Teşbih, Temsil ve Tasvirler Işığında Kur'an'da İnsan*, 22.

³¹ el-Ankebût 29/41.

nın da kolaylıkla yok olacağı ifade edilmektedir.³² Bu misalde olduğu gibi Kur'an'da bazı soyut anlamların, somut şeylere benzetilerek daha kolay anlaşılması sağlandığı ve bu üslûp türünün Kur'an'ın pek çok âyetinde görüldüğü anlaşılmaktadır. Bir kavramı veya olayı temsille anlatmak, yalın anlatıma göre zihinlerde daha anlaşılır ve daha kalıcı bir yöntem olduğu için olsa gerek Kur'an'da temsile sıklıkla yer verilmiştir.

Bir dil olarak Arapça, herhangi bir varlığı tasavvur ederken onun cüzlerini belirtme veya varlığı cins ve türlerine göre tarif etme hususunda somut kelimelerle sınırlı değildir. Böyle olması bir dilin henüz gelişme çağında olduğunu gösterir ki bu manada Arapça gelişmiş ve ifade kabiliyeti çok geniş olan bir dildir. Ayrıca, dilde nesnelere isim verilirken inceliklere ve detaylara dikkat edilmesi de o dilin konuşanlarının düşünce noktasında yüksek konumda olduklarına ve dilin ayrıca tanımlama kabiliyetinin çok yüksek olduğuna delil olabilir. Bu manada Arapça'da tanımlamalarda ince nüanslar olduğu gibi dilin bu zenginliğini göstermek üzere müstakil lügatlerin de kaleme alındığı bilinmektedir.³³

Arapça'da kavramlara verilen isimlerdeki ince farklılıklara örnek olması bağlamında çalışmanın merkez kavramı olan yağmur kelimesi ele alındığında, yağışın şekline, hızına ve sonrasında meydana getirdiği etkiye göre farklı farklı isimlerin verildiği görülmektedir. Bu manada birkaç gün süren ve bol bir şekilde yağan yağmura "الدَّيْمَةُ", daha da şiddetli olanına "الجَوْدُ", sağanak şeklinde yağanına "الْوَبْلُ", şiddetli ve sağanak haline yağana "الْبَعَائِقُ", yeryüzünü silip süpürecek şekilde yağana "السَّاحِيَةُ" veya "الْقَشْرَةُ", taşları dahi sürükleyip götüreceği seviyede yağanına "القَاعِيفُ" gibi isimlerin verildiği görülmektedir.³⁴

Yağmur kelimesinin yukarıda zikredildiği şekilde farklı çeşitlerinin farklı kelimelerle isimlendirilmesi, Arapların günlük yaşantısında yağmurun çok önemli bir yeri olmasıyla doğru orantılıdır. İklim şartlarından dolayı yağmura hasret olan insanlar, doğuşundan yağmur olup yağmasına kadar bulutları izlemiş, gelişini ve gökteki hareketlerini gözlemiş, bulutun geçirdiği bütün merhaleleri, bunlarda büründüğü renkleri, dağılışını ve kümelenişini, iriliğini ve ufaklığını, gök gürültüsüyle ve şimşekle olan ilişkisini farklı farklı lafızlarla tescil etmişler, tüm bu aşamaları için yağmuru değişik isimler ve sıfatlarla nitelemişlerdir.³⁵

³² Nurdane Güler - Satı Zehra Erdem, "Hulâsatü'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân'da Temsîlî Anlatım - Bakara Suresi Özelinde-", *Kalemname* 7/13 (2022), 96.

³³ Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâil es-Se'âlibî, *Fıkhü'l-lüga ve sırrü'l-'Arabiyye* (b.y.: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2002).

³⁴ Ebû'l-Hasen Alî b. İsmâil ed-Darîr el-Mürsî İbn Sîde, *el-Muhassas*, thk. Halîl İbrahim Ceffâl (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1996), 2/432-433.

³⁵ Nihat Temel, *Kur'ân-ı Kerîm'de ve Sosyo-Kültürel Hayatımızda Su* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 62.

Lügatlerde yağmuru anlatan çok sayıda kelime olmasına rağmen Kur'an'da muhataplara yağmurdan bahsedilirken kullanılan kelimelerin bunlardan farklı olduğu görülmektedir. Bu kelimelerden bazıları bu manayı doğrudan belirtirken, bazıları ise yağmur anlamına gelmedikleri hâlde yağmurla özdeşleşmeleri nedeniyle yağmur manasında kullanılmışlardır.³⁶ Bu kelimelerin her birinde, yağmurun oluşmasından, türlerinden, devamlı olarak yerle gök arasındaki deveranından, bir ölçüye/miktara göre yağmasından, tatlı ve temiz kılınmasından, yeraltında depolanmasından, insanlar için rahmet, bereket ve rızık olmasından bahsedilmektedir.³⁷ Bu şekilde başta “matar” (مطر) kelimesi olmak üzere onun müteradifi olan kelimelerin geçtiği âyetler, lafızda olan anlamın dimağlarda daha rahat yer almasına ve müşahhas canlı birer tablo hâlinde göz önüne konulmasına olanak sağlamaktadır.³⁸ Bu manada Kur'an'da yağmuru ifade etmek için *matar* (مَطَرٌ),³⁹ *berad* (بَرَدٌ),⁴⁰ *mâ'* (مَاءٌ),⁴¹ *sayyib* (صَيِّبٌ),⁴² *vâbil* (وَابِلٌ),⁴³ *tall* (طَلٌّ),⁴⁴ *gays* (غَيْثٌ),⁴⁵

³⁶ Mustafa Yıldız, *Kur'an-ı Kerim'de Yağmur* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 12.

³⁷ Yağmurun bereket oluşuyla ilgili bk. Mehmet Sami Yıldız, *Kur'an'da Bereket Kavramı* (Ankara: İlahiyât Yayınları, 2023), 41-51.

³⁸ Şemsettin Işık, “Kur'an-ı Kerim'de Matar Kelimesinin Anlam Alanı (Vucûh ve Nezâir Bağlamında)” *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2020), 212.

³⁹ “Matar” kelimesi, kökeni itibariyle “bulutlardan dökülen su, yağmur suyu, bulut suyu” gibi anlamlara gelen bir isimdir. Bu manada “يَوْمٌ مَطِيرٌ” ifadesi “yağmurlu gün”, “وَادٍ مَطِيرٌ” ifadesi de “yağmurlu vadi” anlamlarına gelmektedir. bk. el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-ayn*, 7/425; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-lüga*, 2/760; Ebül-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'an*, thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî (Beirut: Dârü'l-Kalem, 1991), 770; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 5/178-179. Kelimenin Kur'an'da, yedisi fiil, yedisi mastar ve biri de ism-i fâil olarak, geçtiği on beşe yere bakıldığında, daha çok bilinen bir yağmurdan ziyade, genel olarak “[فَلَمَّا جَاءَ أَهْرَآءَنَا جَعَلْنَا عَلَيْهِمْ سَافِلِينَ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مُنْضُودٍ]” (bk. Hûd 11/82 [وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ] ve “[فَجَعَلْنَا عَلَيْهِمْ سَافِلِينَ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ]” [bk. el-Hicr 15/74 [وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ] ve “[وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ]” [en-Neml 27/58 [وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ]” gibi ifadelerle azap, ceza, bela ve musibet veya helâki hak eden insanlara ceza olarak yağmuru yağdırdığının/yağdırılacağına bildirilmesi bağlamında azabı ifade eden âyetlerde geçtiği görülmektedir. Âyetler için bk. en-Nisâ 4/83; el-A'râf 7/7; el-Enfâl 8/32; Hûd 11/82; el-Hicr 15/74; el-Furkân 25/40; eş-Şuarâ 26/173; en-Neml 27/58; el-Ahkâf 46/24.

⁴⁰ Sıcaklığın zıt anlamlısı olarak kullanılan “berad” kelimesi, serin olmayı, soğuk olmayı, bir şeyin veya ortam sıcaklığının düştüğünü ifade etmek için kullanılmaktadır. Yağmurun soğuk sebebiyle havada donmasını ifade eden kelime, ufak taşlar gibi bulutlardan parçacıklar halinde düşen sert su damlacıkları şeklindeki dolu yağışı olarak ifade edilmektedir. bk. Ferâhîdî, *Kitâbü'l-ayn*, 8/27-28; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-lüga*, 1/294-295; İsfahânî, *el-Müfredât*, 116-117. “Berad” kelimesi Kur'an'da yalnızca bir yerde ve dolu şeklindeki yağışı belirtmek için kullanılmaktadır. (bk. en-Nûr 24/43 [...وَيَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيَقْبِضُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ...]). İlgili âyette, Allah Teâlâ'nın gökyüzünde dağınık hâlde bulunan bulutları toplamak ve üst üste geçirmek suretiyle yağmuru çıkarttığı, ayrıca buluttan dilediği zaman dolu yağdırmak suretiyle dilediği yere isabet ettirdiği, istediğinde nimet olan yağmuru dolu şeklinde yağdırarak felakete çevirebileceği ifade edilmektedir. Böylece Kur'an'da birincisi en yaygın yağış türü olan yağmur, ikincisiyse yalnız bu âyette geçen dolu olmak üzere iki tür yağış çeşidinden bahsedilmektedir.

⁴¹ Su anlamına gelen “mâ” kelimesi, Kur'an'da altmış üç yerde geçmektedir. bk. Abdül-Bâkî, *el-Mu'cem'ül-müfehres*, 779-780; Ebül-Fidâ' İmâdüddin İsmâil b. Şihâbiddin Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed es-Selâme (b.y.: Dâru Tayyibe li'n-neşr, 1999), 1/189-190. Bunların çoğunda bilinen manasıyla su; bazılarına ise insanoğlunun yaratıldığı

midrâr (مِدْرَارٌ),⁴⁶ *rac* (رَجَعَ),⁴⁷ *rahmet* (رَحْمَةٌ),⁴⁸ *rızık* (رِزْقٌ)⁴⁹ ve *vedk* (وَدُقٌ)⁵⁰ gibi

⁴⁶ “Derre” (دَرَّةٌ) kök filinden türeyen “midrâr” kelimesi, yağmur, yağmur yağdıran bulut gibi manalara gelmektedir. Gökyüzünde yağmur çok olduğunda “دَرَّتِ السَّمَاءُ” şeklinde ifade edilmekte, bol yağmur yüklü bulutlar için de aynı ifade kullanılmaktadır (bk. Ferâhîdî, *Kitâbü'l-ayn*, 8/6; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 4/280.). Kur'an'da üç farklı yerde iki ayrı formatta geçen kelimeyle, mana olarak, bolca yağın yağmurlar kastedilmektedir (bk. el-En'am 6/6 [وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا...]; Hûd 11/52 [وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا...]; Nûh 71/11 [وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا...]).

⁴⁷ Dönmek, bir şeyden vaz geçmek, başlanılan yere geri gelmek gibi kök anlamlara sahip olan “race-a” (رَجَعَ) kökünden türeyen “rac” kelimesi, aynı zamanda yağmurun isimlerinden biridir (bk. Ferâhîdî, *Kitâbü'l-ayn*, 1/227; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-lüga*, 1/460). Yağmurun bu şekilde isimlendirilmesi yeryüzüne yağdıktan sonra tekrar buharlaşmak suretiyle gökyüzüne çıkmasına ve bu şekilde bir döngü içerisinde bulunmasına bağlanmaktadır (bk. Ezherî, *Tehzîbü'l-lüga*, 1/234; İsfahânî, *el-Müfredât*, 343; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 8/120). “Rac” kelimesi, Kur'an'da iki yerde geçmektedir. Bunlardan birinde müşriklerin öldükten sonra tekrar eskiye döndürülerek diriltileceklerini inkâr anlamında (bk. Kâf 50/3 [إِنَّمَا يَدْعُونَ رَبَّهُنَّ بِأَسْمَاءٍ مِمَّا دُعُوا فِيهَا مِنْ دُونِ اسْمِ اللَّهِ الَّذِي تَدْعُوهُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى وَمِمَّا يَدْعُونَ بِهِيَ الْبَنَاتُ وَمِمَّا يَدْعُونَ بِهِيَ الْبَنَاتُ وَمِمَّا يَدْعُونَ بِهِيَ الْبَنَاتُ وَمِمَّا يَدْعُونَ بِهِيَ الْبَنَاتُ]), bir diğeri de göge yemin edilmek suretiyle (bk. et-Târik 86/11 [وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ]) yağmur manasında kullanılan ifadedir. İlgili âyette geçen “ذَاتِ الرَّجْعِ” ifadesiyle yağmur veya yağmur yüklü bulutlara sahip olan gök manası anlaşılmaktadır.

⁴⁸ “Rahmet” (رَحْمَةٌ) kelimesi, iyilik yapmak, merhamet etmek, ihanda bulunmak gibi manaları ifade eden rahmet kelimesi, Kur'an'da, yumuşaklık (Âl-i İmrân 3/159), azaptan kurtulmak (el-A'râf 7/72), sıkıntının akabinde gelen rahatlık (Yûnus 10/21), vahiy (Yûnus 10/57), şefkat (el-İsrâ 17/24), bağışlamak (ez-Zümer 39/53) ve şeytandan korunmak (en-Nisâ 4/83) gibi anlamlara gelmektedir. Bu yönüyle Kur'an'da zengin bir anlam içeriğine sahip olarak kullanılan kelime, -mana itibarıyla yağmuru ifade etmediği hâlde- Kur'an'da Allah Teâlâ'nın rahmetinin bir göstergesi olarak insanlara bahşedilen yağmur nimetinin ismi olarak da kullanılmaktadır. Bu manada kelime, Kur'an'da üç farklı yerde “يُنْزِلُ رَبُّنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا” (bk. el-A'râf 7/57 [يُنْزِلُ رَبُّنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا]); (bk. el-Furkân 25/48 [يُنْزِلُ رَبُّنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا]); (en-Neml 27/63 [يُنْزِلُ رَبُّنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا]) şeklinde geçmektedir. Bu manada kelime, Kur'an'da üç farklı yerde “يُنْزِلُ رَبُّنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا” (bk. el-A'râf 7/57 [يُنْزِلُ رَبُّنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا]); (bk. el-Furkân 25/48 [يُنْزِلُ رَبُّنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا]); (en-Neml 27/63 [يُنْزِلُ رَبُّنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا]) şeklinde geçmektedir.

⁴⁹ Genel itibarıyla kendisiyle beslenen gıda maddesi olan şey anlamında kullanılan “rızık” (رِزْقٌ) kelimesi, aynı zamanda emtia ve gıda maddelerinin yanında ilim, makam ve mevki gibi manevi durumlar için de kullanılmaktadır (bk. Ferâhîdî, *Kitâbü'l-ayn*, 5/89). Kur'an'da, canlıların hayatlarını ikame edebilmelerinde ve yeryüzü bitkilerinin oluşumunda ihtiyaç olan yağmura da konumundan dolayı bazı âyetlerde rızık denilmiştir (el-Câsiye 45/5. Ayrıca bk. el-Bakara 2/22; İbrâhîm 14/32). Kur'an'da yağmura rızık denilmesinin altında yatan nedenin sebep-sonuç ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre tefsir kaynaklarında, yukarıda verilen âyette sebep-sonuç alakasıyla mecâz-ı mürsel bulunduğu ifade edilmektedir (bk. Vehbe ez-Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr* [Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1991], 25/249). Bu manada gökten inen yağmurun hem içecek olarak faydalanılmasından hem de canlılar için gıda olan diğer yiyeceklerin yetişmesine vesile olmasından dolayı rızık olarak isimlendirildiği anlaşılmaktadır.

⁵⁰ Mana itibarıyla, hafif ve şiddetli bir şekilde yağın yağmuru ifade etmek için kullanılan “vedk” kelimesi (bk. Ferâhîdî, *Kitâbü'l-ayn*, 5/198; Ezherî, *Tehzîbü'l-lüga*, 9/196; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/373), aynı zamanda bulut ve sis yoğunlaşmasıyla meydana gelen su zerreçikleri, şimşek ve aşırı sıcak havalarda gökyüzünde görülen nem buharı için de kullanılmaktadır (bk. Süyûtî es-Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi'tefsîr-i bi'l-me'sûr* [Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2010], 6/211-212; İsfahânî, *el-Müfredât*, 861). Kelime, Kur'an'da iki farklı yerde “فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ” şeklinde ifadeyle “bulutların arasından yağmurun boşaldığını görürsün” anlamında geçmektedir (bk. en-Nûr 24/43 [فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ]). Bu iki âyette bulutların rüzgârlar aracılığıyla sürüklenip üst üste yığıldıkları ve bu şekilde belirli bölgelere gönderildikleri, yağmurun, dolunun ve şimşegin aşamalı olarak nasıl meydana geldikleri konu

kelimelerin kullanıldığı görülmektedir.

3. KUR'AN'DA YAĞMURUN TEMSİL OLARAK ANLATILMASI

Sınırsız olay ve hakikat, ilâhî vahiy aracılığıyla insanoğluna beşerî dil kalıplarının izin verdiği ölçüde ve sınırlı bir kültürel çerçevede inzal edilmiştir. Ancak Arap dilinin mecaz, temsil, teşbih gibi dil olanakları da sonuna kadar kullanılmıştır. Bu manada, Kur'an'da muhatap kitlenin aklen kavrayamadığı bazı mücerret/soyut kavram ve olaylar, onların anlayacakları dilden bazı teşbih ve temsiller aracılığıyla anlatılmıştır. Özellikle gaybî konulardaki gerçekler, temsillere indirgenerek, yer yer de antropomorfik üslûpla ifade edilmiştir.

Kur'an'da özellikle, iman ile mü'min ve davranışları, şirk ile müşrik ve fiilleri, küfür ile kâfir ve davranışları, nifak ile münafık ve tavırları, cennet ile orada bulunan nimetler, cehennem ile orada bulunan azap ve dünya hayatının geçiciliği vb. mücerret gerçekler, yaşanan gerçek hayattan alınan somut gerçeklerle temsil edilmek suretiyle canlı birer tablo halinde betimlenmektedir. Bu manada, doğa olaylarından biri olan yağmurun yağmasından dünyaya ve insanlığa olan faydasına kadar bazı durumları temsilde kullanılmak suretiyle muhatapların zihninde verilmek istenen mesajın yağmur üzerinden verilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Çalışmanın bu kısmında, Kur'an'da, yağmur meseliyle anlatılan, Dünya hayatının yağmura benzetilmesi, ölü toprağın yağmurla can bulması, hakkın suya bätülün köpüğe benzetilmesi, sağanak yağmura tutulmuş kişinin misali, başa kakılarak yapılan hayrın kayaya yağın yağmura benzetilmesi, yağmurla birlikte iki misli ürün veren bahçenin misali ve dünya hayatının sararan yeşilliklere benzetilmesi gibi Kur'an'da yağmur temsiliyle ifade edilen örnekler değerlendirilecektir.

3.1. Dünya Hayatının Yağmura/Suya Benzetilmesi

Kur'an'da, dünya hayatının yağmura benzetildiği âyet "*Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Nihayet yeryüzü zinetini takınıp, (rengârenk) süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz (âfetimiz) gelir de onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden kopararak biçilmiş bir hale getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için âyetle-*

edilmektedir. Âyette, yağmurun meydana gelişi kısa-öz bir şekilde bildirilerek ve bunu yapan asıl failin Allah Teâlâ olduğuna dikkat çekilerek anlatılmaktadır. Genel anlamıyla kullanılan "vedk" kelimesinin, hafif veya şiddetli olması fark etmeksizin yağmur, damla veya su şeklinde izah edildiği dikkate alındığında, bulutlardan gelen her tür yağışın bu ifadenin kapsamına girmesi mümkün gözükmemektedir.

rimizi böyle açıklıyoruz."⁵¹ şeklinde geçmektedir. İlgili âyetin öncesinde geçen ve psikolojik bazı tahlillerin yapıldığı âyetlerde,⁵² sıkıntılı zamanlarda dini sadece Allah Teâlâ'ya has kılan insanların, sıkıntıdan kurtularak feraha çıkınca O'nu unutarak aşırılık yaptıklarına dikkat çekilmektedir.⁵³ Burada "...Ey insanlar, taşkınlığınız kendi aleyhinizedir, sadece dünya hayatının menfaatinden ibarettir..."⁵⁴ şeklinde buyurularak azgınlık ve taşkınlık yapan insanlar muhatap alınmaktadır.⁵⁵ Sonrasında gelen ve çalışmanın bu başlığına konu olan âyette, onların aşırılık içerisinde geçirdikleri dünya hayatının temsili bir anlatımı yapılarak bu dünyaya aldanılmaması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Âyette geçen dünya hayatıyla, azgınlık ve taşkınlık içerisinde yaşayan kimselerin yaşantısının kastedildiği ifade edilmektedir.⁵⁶ Bu şekilde hayat sürenlerin yaşantısı, âyette gökten inen yağmura benzetilmiştir. Burada teşbih yağmurla yapılmışsa da esasında asıl kasıt yağmurla yeşeren bitkilerdir. Belâgat çeşitlerinden biri olan teşbih-i mürekkebin bulunduğu ilgili âyette,⁵⁷ yeşil ve canlı duran bitkilerin insanların tam da onlardan istifade etmeyi arzuladıkları bir anda, bütün güzelliklerinin bir süre sonra yok olacakları haber verilmektedir. Bu misal üzerinden azgınlık içerisinde yaşayan insanların hayatlarının bazı sebeplerle, tam da hayatlarıyla ilgili bazı planlar yaparken ansızın gelen bir ecel veya başka bir sebeple ondan faydalanmadan ellerinden gideceği haber verilmektedir.⁵⁸ Ancak, âyeti sadece dünya hayatını taşkınlık içerisinde yaşayanlara hasretmek yerine, mutlak manada dünya hayatını yaşayan herkes için aynı durumun geçerli olduğunu düşünmek daha isabetli olacaktır⁵⁹ ki bu manada devam eden âyetlerde "*Güzel amel işleyenlere daha güzeli ve fazlası vardır...*"⁶⁰ ifadesi geçmektedir.

İlgili âyette, dünya hayatının geçiciliği yağmur ile bitkiler arasındaki ilişki üzerinden anlatılmaktadır. Yağmurun yağmasının akabinde bitkiler güzel bir şekilde çıkar, her yer güzelliklere bezenir ve insanlar bu güzelliklere kendilerinin sahip olacaklarını düşünürken sahip olamazlar ve gerçek-

51 Yûnus 10/24 (إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا تَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَيْنَاهَا أُمْرًا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَنْ لَّمْ تَغْن بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ).

52 Yûnus 10/21-23.

53 Ebû Abdillâh Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru lhyâit-Türâsi'l-'Arabî, 1934), 17/236.

54 Yûnus 10/23.

55 Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. 'Amr ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmidî't-tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1407), 2/337-340.

56 Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 17/236.

57 Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/340.

58 Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 17/236-237.

59 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979), 4/2703-2704.

60 Yûnus 10/26.

leşecek herhangi bir olayla yeryüzünün tüm güzelliği ortadan kalkar. Âyette, dünya hayatının ve lezzetinin azlığı temsil yoluyla anlatılmaktadır. Bu yönüyle burada, dünya hayatının geçiciliğine, ahiret hayatının ise kalıcılığına vurgu yapılmakta ve insanın geçici olanı değil, ebedî olanı tercih etmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Anlatılan olaya, bizzat şahit olduğu dünya üzerinden bakanlar, bu faniliğe, yağmur sonrasında yetişen bir bitkinin yaşamında dahi alenen şahit olacaklarından, dünya güzelliklerine kanmak yerine, ebedî kazancı elde etmek için çalışacaklardır. Özetle, âyette dünya hayatının güzelliklerinin geçiciliği, bir gün elden gideceği ve bunların hesabının sorulacağı gibi gerçekler, anlatımın gücünü artırmak için yağmur üzerinden edebî bir benzetmeyle ifade edilmektedir.

Çalışmanın bu başlığında değerlendirilebilecek diğer bir âyet, Kur'an'da "*Onlara şunu da misal göster: Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki bu su sayesinde yeryüzünün bitkisi (önce gelişip) birbirine karışmış; arkasından rüzgârın savurduğu çerçöp haline gelmiştir. Allah, her şey üzerinde iktidar sahibidir.*"⁶¹ şeklinde yer almaktadır. Önceki örnekte olduğu gibi burada da teşbih sanatıyla, dünya hayatının faniliğini, insanın bir bitki örneğinde bile kendi hayatının başlangıç, gelişme ve son bulma aşamalarını net bir biçimde görebileceği belirtildikten sonra, bir sonraki âyette,⁶² insana yakışanın dünya hayatının fani süslerine kanmak yerine bu kısa hayatta yapabileceği güzel işlerle sonsuz mutluluğa kavuşmaya çalışmak olması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca bu âyetler bağlamında, Kur'an'da dünyanın yağmur suyuna benzetilmesinin birkaç nedeni, şu ifadelerle açıklanmaktadır:

Suyun belli mekânda karar kılamayışı gibi dünya da benzer şekilde ebedi değildir.

Suyun belli bir hâlde karar kılamadığı gibi dünya da devamlı bir biçimde değişimler yaşamaktadır.

Suyun akararak geçip gitmesi gibi dünya da akıp gidicidir, fanidir.

Suya giren bir kimse nasıl ıslanmaktan kurtulamıyorsa, dünyaya dalan kimse de aynı şekilde dünyadaki fitne ve afetten kurtulamaz.

Su nasıl belli bir miktarda olunca bitkilere yararlı, fazlası zararlıysa; dünyada aynı şekilde ihtiyaç kadarıyla faydalıdır, fazlası ise zararlıdır.⁶³

Netice itibarıyla, Kur'an'ın diğer âyetlerinde de haber verildiği üzere Mekke'nin bazı ileri gelen zenginleri, mal ve evlatlarının çokluğuyla şımarıp

⁶¹ el-Kehf 18/45 (وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاتَّخِذَتْ بِهِ نَبَاتًا الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيحَ وَكَانَ اللَّهُ (عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا).

⁶² el-Kehf 18/46 (الْعَالِ وَالنَّبُوتِ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتِ الصَّالِحَاتِ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا).

⁶³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrahim İtfiyiyyî (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Misriyyi, 1964), 10/412.

İslâm'a girmeye tenezzül dahi etmeyip,⁶⁴ yaşamın yalnız bu dünyadan ibaret olduğunu savunmuşlardır.⁶⁵ Böyle bir zihin dünyasına sahip muhataplar için Kur'an'da, dünya hayatının durumu; bitkilere hayat veren yağmur suyuna benzetilmekte, bir süre sonra su çekilince de bitkiler kurumakta, toza toprağa karışmaktadır. Yağmurla yapılan bu benzetmeye göre, insanların aldandığı dünya hayatının geçiciliği, sahip olunan mal ve çocukların bu dünyanın süsü olduğu, çok kısa bir süre sonra da fani olanın gideceği güzel amellerin ise kalacağı hatırlatılmaktadır.

3.2. Ölü Toprağın Yağmurla Can Bulması

Kur'an'ın muhataplarına vermek istediği temel konuların başında gelen öldükten sonra dirilme hususu, bazı âyetlerde yalın bir şekilde ifade edilmekle kalmayıp teşbih ve temsillerle anlatılmaya çalışılmıştır. Bu mada öldükten sonra dirilme, yağmur temsil gösterilerek anlatılan hususlardan biridir. Bu örneklerde “*Senin yeryüzünü kupkuru görmen de Allah'ın âyetlerindedir. Biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman, harekete geçip kabarıp. Ona can veren, elbette ölüleri de diriltir. O, her şeye kadirdir.*”⁶⁶ ifadeleriyle ölü toprağın yağmurla canlanmasına ve insanoğlunun öldükten sonra tekrar diriltilmesine değinilmektedir.

Yukarıda zikredilen âyette geçen ve yeryüzünün yağmur öncesindeki durumunu vafeden “حَايِبَةً” kelimesi, aynı kökten türeyen “huşû” kelimesi de boynu bükük olmak, tevazulu olmak, boyun bükmek gibi anlamlara gelmektedir.⁶⁷ Yağmursuz kalan yeryüzünde bitkiler sararmış, solmuş ve canlılıklarını yitirmiştir ve bu haliyle boynu bükük huşû içerisinde bekleyen bir insanın hâline benzetilmiştir.⁶⁸ İnsanın acizliğini ve Allah Teâlâ karşısındaki tevazusunu kabul etmesi olarak yorumlanabilecek olan huşû kavramı, yeryüzünün, yağmurdan ve yetmişmiş bitkilerden mahrum kalmış hâlini ifade etmek için bir benzetme aracı olarak kullanılmıştır.⁶⁹

Ölü toprağın yağmurun yağmasıyla birlikte canlanmasının, ölüm sonrası diriliş temsiliyle ifade edilen âyetlerde,⁷⁰ yeryüzündeki bitkilerin her yıl son baharda susuzlukla birlikte ölmesi, ilkbaharda ise yağmurların yağmasıyla yeniden yeşererek hayata dönmeleriyle temsil edilmektedir. Ölüm

⁶⁴ el-Kalem 68/14-15.

⁶⁵ el-Câsiye 45/24.

⁶⁶ Fussilet 41/39 (وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْتَرَى الْأَرْضَ حَايِبَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَّتْ إِنَّ الَّذِي آخْتَارَهَا لَمْخِي الْمَوْئِدِ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ).

⁶⁷ Ferâhidî, *Kitâbü'l-ayn*, 1/112.

⁶⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/201.

⁶⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 27/567.

⁷⁰ er-Rûm 30/50 (فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمَخِي الْمَوْئِدِ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ); Fâtür 35/9 (وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَمُسْقِنًا إِلَىٰ بَلَدٍ مَمِيَّتٍ فَاَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَٰلِكَ النُّشُورُ); ez-Zuhuf 43/11 (وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلَدَةً مَيْتًا كَذَٰلِكَ نُخْرِجُونَ آيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ). Konuyla ilgili benzer temsillerin olduğu âyetler için ayrıca bk. el-A'râf 7/57; en-Nahl 16/65; el-Ankebût 29/63; er-Rûm 30/24; el-Câsiye 45/5; Kâf 50/9-11.

sonrasında tekrar diriltilmeyi temsil eden bu tablolar, muhatapların gözleri önünde her sene cereyan ettiğinden, zihinlerde tekrar dirilmenin kolay anlaşılır örneklerinden birini oluşturmaktadır.

3.3. Hakkın Suya Bâtılın Köpüğe Benzetilmesi

Kur'an'da bazı temsiller verilmek suretiyle siyah-beyaz, mü'min-kâfir, iman-küfür, karanlık-aydınlık, gece-gündüz vb. zıt kavramlardan bahsedilmektedir. Bu kavramlardan olan hak ile bâtılın arasındaki fark anlatılırken, insanın gözlemlerinden de istifade edilmek suretiyle şahit olunan yaşantıdan örneklerle şahitten gaibe giden bir yöntem takip edilmektedir. Bu manada "O, gökten su indirdi de vadiler kendi hacimlerinde sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü. Süs veya (diğer) eşya yapmak isteyecek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer köpük olur. İşte Allah hak ile bâtıla böyle misal verir. Köpük atılıp gider. İnsanlara fayda veren şeye gelince, o yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle misaller getirir."⁷¹ şeklinde ifade bulan âyete bakıldığında, burada geçen "O, gökten su indirdi de vadiler kendi hacimlerinde sel olup aktı." ifadesiyle yağmurun Kur'an'a, vadilerin de kalplere benzetildiği görülmektedir. Kur'an, tıpkı semadan yağın yağmurun vadilerde farklı şekillerde akması gibi kalplere de yerleşir. Yağmur sularının vadilerin darlığına, genişliğine veya diğer bazı özelliklerine göre oluşup, akması gibi kalpler de Kur'an'ın feyzinden ve bereketinden o kalbin kirliliği, temizliği, kavrayışının zayıf veya kuvvetli oluşu gibi sahip olduğu özelliklerine göre ona uygun olan şeyle yerleşir ve orada karar kılar. Bu mana âyette geçen "بِقَدْرِهَا" ifadesinden anlaşılmaktadır.⁷²

İlgili âyette ebedî ve faydalı olması yönüyle hak için, fani ve faydasız olması yönüyle de bâtıl için iki örnek verilmektedir. Âyette geçen "Bu sel, üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü." sözü, yağmurla beraber vadilerde selin oluştuğunu ve selin, suyun yüzeyinde biriken köpüğü götürdüğü belirtilmektedir. Bu temsilde hak, yağın yağmurla başlayan sel sularına benzetilirken; bâtıl ise suyun yüzeyinde geçici ve dayanıksız bir şekilde bulunan köpüklere benzetilmiştir. Bu misalde su, köpüğün altından akıp giderken kaybolmamakta, aksine toprak tarafından emilerek aynı zamanda toprağa ve bitkilere hayat vermekte, her türlü bitkinin yetişmesini sağlamaktadır ki bu hakkın örneğidir. Buna karşın bâtıl ise su üstündeki köpüktür, ondan hiçbir varlık faydalanamaz, sudan ayrılır, parçalanır ve rüzgârlarla beraber yok olup gider.⁷³ Bu ifadelerle de hakkın yağmurla ge-

⁷¹ er-Ra'd 13/17 (النَّارُ الَّتِي هِيَ أَوْ مَنَاعَ) (رَبِّدْ مِثْلَهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ). رَبِّدْ مِثْلَهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقُّ وَالْبَاطِلُ فَمَاذَا الرَّبُّدُ فَبَدَّعَتْ جَفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَنْفَعُكُمْ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ).

⁷² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/523; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/29; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 9/305; Neseî, *Medârikü't-tenzil ve hakâ'iku't-te'vil*, 2/149; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, 4/447.

⁷³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, 4/447.

len su gibi daimî ve kalıcı olduğuna; bâtılın ise su yüzeyindeki köpük gibi yok olmaya mahkûm olduğuna temsil getirilmek suretiyle muhataplara anlatıldığı görülmektedir.

Sonuç olarak ilgili âyette hak, cevhere ve suya; bâtıl ise köpüğe ve süprüntüye benzetilmiştir. Buna göre su, yerde kalarak canlıya hayat vermekte, köpük ise sönüp gitmekte, çerçöp ise bir kenara atılmaktadır. Sonuçta değerli olan kalmakta, değersiz olan yok olup gitmektedir. Hak karşısında bâtılın durumu bu şekildedir. Dışarıdan bakıldığında bâtıl, belli bir mühlet hakkın önünde bulunmuş veya yükselmiş gibi görünse de sonuçta asıl gerçek er ya da geç ortaya çıkmaktadır. Bu manada hak değerli ve kalıcı olan, bâtıl ise köpük ve süprüntü gibi değersiz ve geçici olan taraftır.

Hz. Peygamber'in, Kur'an'ı yağmura benzettiği şu hadisi de yukarıdaki âyette geçen benzetmenin isabetli olduğuna delil olarak gösterilebilir: *"Allah'ın benimle göndermiş olduğu hidayet ve ilmin misali, yağmurun örneği gibidir. Yeryüzünde tertemiz bir yer vardır ki suyu kabul eder, birçok ot bitirir. Bunun yanında çorak bir toprak da vardır ki suyu tutar ve Allah Teâlâ onunla insanları faydalandırır; ondan içerler, (hayvanlarını) sularlar, (arazilerini) sular ve tarım yaparlar. Yağmur yeryüzünden başka bir yere de isabet eder ki orası düz ve kaygan bir yer olup suyu tutmaz ve orada ot da bitirmez. İşte Allah'ın dininde bilgin olup O'nun benimle göndermiş olduğuyula faydalandığı, bilen ve öğreten kimse ile buna başını kaldırıp ilgilenmeyen, benimle gönderilen Allah'ın hidayetini kabul etmeyen misali bu şekildedir."*⁷⁴

3.4. Sağanak Yağmura Tutulmuş Kişinin Misali

Kur'an'da yağmurla ilgili yapılan temsillerden bir diğerinde, münafıkların korku, dehşet ve güçlük içerisindeki durumları, karanlık gecede, şiddetli bir gök gürültüsü, şimşek çakması ve yıldırımla ürpertici bir şekilde yağın yağmura tutulmuş bir kişinin durumuna benzetilmektedir. Onların hali âyette şu şekilde betimlenmektedir: *"Yahut (onların durumu), gökten sağanak halinde boşanan, içinde yoğun karanlıklar, gürültü ve şimşek bulunan yağmur(a) tutulmuş kimselerin durumu) gibidir. O münafıklar yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıklarlar. Hâlbuki Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır."*⁷⁵

Zikredilen âyette münafıkların içinde buldukları korkak, kararsız ve şaşkın hâlleri betimlenmektedir. Buna göre âyette anlatılan sahnede bardaktan boşanırcasına yağın bir yağmur, aynı zamanda gecenin karanlığı, kara bulutlar ve etrafı kaplayan yağmurun yoğunluğundan oluşan zifiri karanlıklar bulunmaktadır. Ortalık zifiri karanlıktır ve bu ortam, insanın

⁷⁴ Buhârî, "Kitâbü'l-İlm", 20 (No. 79).

⁷⁵ el-Bakara 2/19 (*أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَنُقُورٌ يُجْعَلُونَ أَصَابِعُهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ*).

içini daraltmakta, gözünü ve gönlünü kararttıkça karartmaktadır. Ayrıca, aynı anda ufuklarda dehşetli bir gök gürültüsü ve şimşek vardır ki bu şimşek çaktıkça karanlıkları yarmakta ve yürekleri ağza getirmektedir.⁷⁶

Münafıkların durumunu betimleyen bu meselde, sağanak halinde yağın kuvvetli yağmurla, İslâm'a veya Kur'an'a; münafıkların inkâr veya nifaklarını simgeleyen karanlıkla, onların tereddütlerine veya inkâr ya da nifaklarına; gök gürlemesi ve şimşekle, va'd ve vaide; yıldırımlarla ise Müslümanlardan münafıklara gelen bela, felaket ve musibetlere veya onlar tarafından beğenilmeyen zekât, cihad vb. diğer yükümlülüklerle işaret edildiği ifade edilmektedir.⁷⁷

Temsilde resmedilen münafık kişilik, sıkıntılar içerisinde ne yapacağını bilmemekte, olumsuzluklar ve korkular etrafını kuşatmaktadır. Oysaki bu kişilik, ilâhî vahye iman etmiş olsa, tıpkı ölü toprağın yağmur suyuyla yeşerecek hayat bulması gibi şüphe ve nifaklarla sarılmış kalbinin kiri pası sökülecek, tabiri caizse yeşerecek ve hayat bulacak, çevresindeki tüm menfi durumlar ortadan kalkacaktır. İlgili âyette gökten inen yağmurla ifade edilen iman ve vahiy, tıpkı yağmurun mevcudat için bir yaşam kaynağı olması gibi insanın manevi yaşamının da kaynağıdır. Lakin, şiddetli yağın yağmurun yağdığı yere yarar değil de zarar vermesi gibi iman, ihlâs ve samimiyetle bütünleştğinde faydalı; ihlâssız ve samimiyetsiz olursa zararlı olacaktır. Buna göre münafıkların, imanları kalplerine tamamen yerleşip ihlâs ve samimiyetle bütünleşemediği için bu imanlarının kendilerine faydaları olmamaktadır.⁷⁸

Yağmurun temsil olarak kullanıldığı ilgili âyette, İslâm gibi güzel bir nimet varken ve bu nimet yağmur gibi insanlığın üzerine yağarken, ilâhî vahiy de insanlığın önünü aydınlatırken münafıkların ısrarla bunu görmezden geldikleri ve bu şekilde kalplerini karanlığa mahkûm ettikleri ifade edilmektedir. Buna göre muhataplara hakikatten yüz çevirmenin geçerli bir gerekçesinin olmadığı, münafık veya kâfirlerin içerisinde buldukları durumdan kurtulmanın tek yolunun ilâhî vahye itaat etmek olduğu mesajı verilmektedir.

3.5. Başa Kakılarak Yapılan Hayrın Kayaya Yağın Yağmura Benzetilmesi

Kısaca, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak amacıyla mal ve maddi imkânlardan başkaları için harcamada bulunmak diye tanımlanabilecek infak eyleminin yapılması Kur'an'da teşvik edilmiştir. Ancak infak yapan kimsenin bu eylemi gerçekleştirirken insanları kırmaması, ihtiyaç sahibi

⁷⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/249.

⁷⁷ Neseî, *Medârikü't-tenzil ve hakâ'iku't-te'vil*, 1/57.

⁷⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 2/315.

kimseyi küçük düşürecek bir davranışta bulunmak suretiyle ona eziyette bulunmaması, yapılan bu güzel iyiliğin akabinde başa kakılmaması ve yapılırken riyadan sakınmaları emredilmektedir. Aksi takdirde yapılmış olan infaktan geriye sevap namına bir şey kalmayacağı gibi günah kazanılacağı durumu, Kur'an'da kaya üzerine yağan yağmurun misaliyle açıkça anlatılmaktadır: “*Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak pürüzsüz kaya haline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar. Allah, kâfirleri doğru yola iletmez.*”⁷⁹

Âyette, Allah Teâlâ'ya ve ahirete inanmayanlar olarak vasıflananların münafıklar olduğu belirtilmektedir. Bunlar görünürde kendilerini Müslüman göstermeye çalıştıkları ve mü'minler onların iç yüzlerini bilemedikleri için harcamalarının, Allah rızası için olabileceği ihtimalini verirler. Hâlbuki münafıklar, mü'minlere gösteriş yapmak amacıyla harcama yaptıkları, Allah rızası için yapmadıkları için karşılığında sevap göremezler. Gerçek mü'minler de eğer mallarını O'nun için harcadıkları hâlde sonuçta başa kakarlar veya mallarını verdikleri kişilere eziyette bulunurlarsa onlar da aynı şekilde malını riya amaçlı harcayan münafıklara benzerler ve bu amel-lerinden herhangi bir olumlu karşılık göremezler.⁸⁰

Yukarıdaki âyette verilen temsilde, gösteriş için malını infak eden kimse müşebbehtir, kaya ise müşebbehün bihtir.⁸¹ Âyette resmedilen manzara-ya göre üstü düz ve pürüzsüz bir taş, taşın üzerinde de biraz toprak bulunmaktadı. Yağan sağanak bir yağmurla taşın üzerinde hiç toprak kalmamakta ve taş da üzerindeki topraktan hiçbir işaret olmaksızın kaskatı bir hâlde gelmektedir.⁸² Burada, yağmur, cömertliğin ve harcamanın, yağmurun yağdığı çıplak ve sert kaya ise bu harcamadaki kötü niyetin simgesidir. Kayanın üzerinde bulunan az topraklı tabaka ise kötü niyeti gizleyen ve harcamayı güzel gösteren sözde erdemdir. Zira yağmur yağdığında bitkiyi yetiştiriyor olsa da üzerinde az bir toprak katmanı bulunan bir kayaya yağdığında, üzerindeki katmanı akıtmak ve kayayı çıplak bırakmak suretiyle gerçekte, o kayaya zarar verir. Aynı şekilde eli bolluk ve cömertlik, kişinin faziletini yükselten bir erdem olmasına rağmen, bu faziletler doğru niyet ve maksatla yapılmadığı takdirde fazileti artırmaz. Bu koşullar olmadan infak edilen mal ve servet, üstü ince toprak tabakasıyla kapalı çıplak kayaya yağın yağmur

⁷⁹ el-Bakara 2/264 (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَىٰ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِقًا لِلنَّاسِ وَلَا يُؤْمِرُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ) (فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَكَبَّهٗ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ ؕ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ).

⁸⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, thk. Mahmud Muhammed Şâkir (Mekke: Dârü't-Terbiye ve't-Türâs, ts.), 5/521-522.

⁸¹ Veli Ulutürk, *Kur'an'da Temsilî Anlatım* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 43.

⁸² Çelik, *Teşbih, Temsil ve Tasvirler Işığında Kur'an'da İnsan*, 398.

gibi boşa gittiğinde, böyle bir sadaka da tıpkı taşın üzerine konulmuş tohum misali boşa gider.⁸³ Buna göre karşı tarafa sıkıntı vererek ifa edilen sadaka, münafık kimsenin ameli gibi boşa gider. Yağmurun, üzerinde toprak tabakası olan kayanın tozunu alıp üzerinde bir şey bırakmadığı gibi münafığın yaptığı gösteriş de verdiği sadakanın sevabını alır götürür. Sonuçta verdiği sadakadan az bir şey dahi olsa sevap alamaz.⁸⁴

Netice itibarıyla, başa kakılarak ve gönül incitilerek yapılan infak, Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmak amacıyla değil, riya/gösteriş amacıyla yapılmış olur ki bu da Allah'a inanmayanların davranış şeklidir. Bu manada Allah adına yapıldığı izlenimi verilerek, fakat diğer insanlar görsün ve övsün diye yapılan her türlü fiil ve davranış, arka planda bir soruna işaret etmektedir. Niyet ve samimiyetten yoksun her türlü iyi görünümlü davranış, üzeri ince bir toprak katmanıyla örtülmüş bir kaya gibidir. Görüntü olarak ideal bir bahçe veya arazi görüntüsü veren bu kayanın toprağı sıyrıldığında, altından gerçek ve katı yüzü ortaya çıkar ki aslında orası bir şeyin ekilemeyeceği ekilse bile tohumun yetişmeyeceği bir yerdir.⁸⁵ Benzer şekilde ilgili âyetteki yağmur meseliyle de hem inanç hem de davranışlar noktasında kişilerin kendi içindeki maskelerin ve sahte niyetlerin, yağın yağmurun kayanın toprağını kaldırması gibi Allah Teâlâ'nın ortadan kaldırmaya çalıştığı mesajı verilmektedir. Ayrıca ihtiyaç sahiplerine yapılacak her türlü yardımın, eziyetsiz ve minnetsiz yapılması gerektiği; gönül kırmak ve başa kakmak suretiyle yapılan yardımların, sahibine herhangi bir sevap kazandırmayacağı gerçeği anlatılmaktadır.

3.6. Yağmurla Birlikte İki Misli Ürün Veren Bahçenin Misali

Çalışmanın önceki başlığında ele alınan meselde, yaptığı infakı başa kakan ve karşı tarafı incitme şeklinde sergiledikleri davranışlardan bahsedilmiştir. Böyle infak etmeyeninin durumu takip eden âyette başka bir temsil ile "Allah'ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki cömertliği kuvvetlendirmek için mallarını hayra sarf edenlerin durumu, bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer ki, üzerine bol yağmur yağmış da iki kat ürün vermiştir. Bol yağmur yağmasa bile bir çisinti düşer (de yine ürün verir). Allah, yaptıklarını görmektedir."⁸⁶ ifadeleriyle anlatılmaktadır.

Çalışmada zikredilen bir önceki meselde, infak yapan, ancak aynı zamanda eziyet edenlerin durumuna değinilmişken, bu âyette ise söz konusu

⁸³ Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayani vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 1/210-211.

⁸⁴ Mehmed Vehbi Efendi, *Büyük Kur'ân Tefsiri; Hülâsatu'l beyân fi tefsiri'l- Kur'ân* (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1966), 1/492.

⁸⁵ Yıldız, *Kur'ân-ı Kerîm'de Yağmur*, 143.

⁸⁶ el-Bakara 2/265 (وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيْتًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا (ضِعْفَيْنِ فَإِنَّ لَهَا ثَمْرًا مِثْلَهَا وَابِلٌ فَطَالَ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

meselin tam tersi anlatılmaktadır. Her ikisinde de ortak nokta, sağanak hâlinde yağmurun yağması olmakla birlikte yağmurun yağdığı yer sonucu değiştirmektedir. Üzerinde birazcık toprak olan bir kayaya yağmur yağdığında o toprağı alıp götürürken, aynı yağmur tepede bulunan bir bahçeye yağdığında ürün verimi kat kat artırmaktadır. İşte, ihtiyaç sahiplerine maldan vermek de böyle bir şeydir. Verirken hem eziyet edip hem Allah Teâlâ'nın hoşnutluğunu arayanlar, dışarıdan bakıldığında bir şey vermekte gibi görünseler de fakat davranış aynı olsa da sonuçları tamamen farklıdır.⁸⁷

Âyette zikredilen temsil, malını Allah Teâlâ yolunda ve hayır işlerinde sarfedenlerin durumunu beyan etmektedir. Malını O'nun hoşnutluğunu kazanmak için ve bu yolla kendilerini, amellerini, mallarını ve din kardeşlerini her türlü ifsat edici temayüllerden ve sarsıntılardan korumak için canı gönülden infakta bulunanların durumu âyette anlatılan bahçenin durumuna benzetilmektedir.⁸⁸

Yukarıda zikredilen yorumun dışında, âyette mü'minin kalbinin bir bahçeyi temsil ettiği de ifade edilmektedir. Buna göre imanla yoğrulmuş bir kalp ve gülümsemeyle güzelleşmiş bir gönül sahibi olan mü'min, sadece Allah Teâlâ'nın hoşnutluğunu kazanmak maksadıyla infak eder ve yaptığı eylemin hayırlı olduğuna samimiyetle inanır. Onun bu infakı, onun imanından coşup gelmekte, bu davranışının kökleri vicdanının derinliklerinde bulunmaktadır.⁸⁹ İşte mü'minin inanan kalbi, üstünde toprak olan, yağın yağmurla canlanıp yemyeşil olan; bitkileri yetişen verimli bir bahçe ile temsil edilmektedir. Yağmurun, toprağı canlandırıp yeşertmesi sonucunda bereketli mahsule ulaşıldığı gibi mü'minin de Allah rızası için harcaması, onun gönlünü arındırıp yaratıcısıyla olan bağıni kuvvetlendirmekte, malını da temizleyip artırmaktadır. Ayrıca bu sadakalar, yağmurla birlikte bahçenin tüm mahsulüyle yetişmesi gibi İslâm toplumunu ıslah etmekte ve geliştirmektedir.⁹⁰ Bu bahçenin toprağı, önceki örnekteki kayaya göre daha çok mümbittir. Burada, sahih niyetle malını Allah yolunda harcayan kimsenin toprağı, çok verimli büyük bir tarla misalidir. O, imkânı ve kapasitesi ölçüsünde iyilikler yapar, cömertlikte bulunur. Onun hayrı ve iyilikleri ise yağmurun miktarıyla ilişkili değildir, devamlı mahsul veren bahçe gibidir ki kesinlikle akamete uğramaz.

Bu meselde, malını Allah yolunda harcayan kişi, toprağı verimli, bitkisi bol, yağmuru çok olan ve verimi yüksek bir yerde bulunan bahçeye; yapılan miktarlı harcama, güçlü yağmura; az harcamaysa çisenti halindeki yağmura benzetilmektedir. Yüksekteki verimli bahçeye yağın yağmur miktarının,

⁸⁷ Eren, *Kur'ân'da Teşbih ve Temsiller*, 57.

⁸⁸ Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*, 7/43.

⁸⁹ Seyyid Kutub, *fi Zilâli'l-Kur'ân* (Kahire: Dârü's-Şurûk, 2003), 3/309.

⁹⁰ Çelik, *Teşbih, Temsil ve Tasvirler Işığında Kur'ân'da İnsan*, 397.

bahçedeki verimden bir şey eksiltirememesi gibi böyle verimli bahçeye benzeyen kişilerin çok veya az infak yapması da onların alacağı sevaptan eksiltme yapmaz. Çünkü böyle biri, yaptığı infakı insanlara riya için değil, sadece ve sadece Allah'ın hoşnutluğu için yapmaktadır.⁹¹

Netice itibarıyla, ilgili âyetten, Allah Teâlâ'nın rızası için ve gönülden, inançlarının yönlendirdiği bir karara uygun olarak ihtiyaç sahibine yardım edenlerin, niyet ve samimiyetlerinin derecesine uygun sonuç alacakları bildirilmektedir. Bu durum, zararlı rüzgârları almayan kapalı bir yamaç üzerine kurulmuş, yağın yağmurun miktarına bakmaksızın mahsul veren bahçeye benzetilmektedir. İhtiyaç sahiplerine yapılan yardımı Allah Teâlâ'nın rızası haricinde başka bir amaçla gerçekleştirenlerin örneği ise âyette temsil edilen bir bahçe; yani sadaka, verilen mal ise paradır. Bu maldan verilmiş ve servetleri azalmıştır; bu tutumları onlara sevap kazandırmayacaktır. Sonuç olarak bu tür kimselerin elleri, ahirette, sevaba muhtaç olduklarında boş kalacaklardır.

3.7. Dünya Hayatının Sararan Yeşilliklere Benzetilmesi

Kur'an'da, dünya hayatının durumu ve değersizliği, yağmur merkezli bir temsil kullanılarak "*Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve daha çok mal ve evlat sahibi olma isteğinden ibarettir. Tıpkı bir yağmur gibidir ki, bitirdiği ziraatçıların hoşuna gider. Sonra kurur da sen onun sapsarı olduğunu görürsün; sonra da çer çöp olur. Ahirette ise çetin bir azap vardır. Yine orada Allah'ın mağfireti ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatici bir geçimlikten başka bir şey değildir.*"⁹² şeklindeki ifadelerle anlatılmaktadır.

Zikredilen âyet, öncelikle akla hitap ederek dünyanın eğlence, oyun, övünme, süs, mal ve evlatta çokluk yarışı olduğuna dikkat çekmektedir. Akabinde bu hakikatleri bir misalle muhatabın zihnine daha yakın hâle getirmektedir. Zemahşerî'nin de belirttiği gibi âyette verilen temsil, temelde dünyanın geçiciliğine ve menfaatinin azlığına dikkat çekmektedir.⁹³ Bir ressamın fırça kullanarak tablo çizmesi gibi bu âyette de kelimeler kullanılmak suretiyle dünya hayatının mahiyeti ve akıbeti ortaya konulmaktadır. Bu manada gökten yağın yağmurla etraf yeşillenmekte, bitkilerdeki canlılık, yeşillik insanların hoşuna gitmektedir. Fakat bu yeşillik, bir süre sonra sararmakta ardından da o yeşilliklerin yerini çöp yığınları almaktadır.⁹⁴

Âyette, dünya hayatının temsiline geçilmeden önce, dünyada insanlar tarafından önemli gibi görülen çoğu olayın aslında oyun ve eğlencenin bir

⁹¹ Yıldız, *Kur'an-ı Kerim'de Yağmur*, 144.

⁹² el-Hadîd 57/20 (اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَهُوَ زِينَةٌ وَتَفَاخُهُمْ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَسْحَبَتْ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ إِذْ مَتَاعُ الْغُرُورِ). (ثم يهيج فتزله مُمْسَفًا ثم يَكُونُ لِحَطَايَا فِي الْأَجْرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ).

⁹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/478.

⁹⁴ Eren, *Kur'an'da Teşbih ve Temsiller*, 115.

parçası olduğu hatırlatılmaktadır. Bu bağlamda dünyanın yalnızca bir oyun, eğlence, süs, övünç vesilesi, mal ve evlat sahibi olmaktan ibaret olduğu vasıfları üzerinde durulmaktadır.⁹⁵ Burada her ne kadar dünya hayatı hoşagiden şeylerle çevrelenmişse de aslında onların asılsız olduğuna; fakat insanın da bunu asıl ve kalıcı zannedip aldandığına; onların asıl ve nihaî hedef olarak görülmemesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Fakat burada, Kur'an'da bu temsilin ve vurgunun amacının insanı dünyadan uzaklaştırmak olmadığını iyi kavranması gerekmektedir. Bu anlamda Saîd b. Cübeyr'e (ö. 94/713 [?]) atfedilen "Dünya, seni, ahireti elde etmekten engelliyorsa aldanış metadır. Fakat seni Allah'ın rızasını ve ahiret mutluluğunu kazanmaya götürüyorsa, o zaman da ne güzel bir vesiledir!" sözü daha da anlam kazanmaktadır.⁹⁶

İlgili âyette, dünya hayatının durumu, yağmurun yeşertmesinin geçmesiyle artık kuruyup giden bitkilerin temsiliyle anlatılmaktadır. İnsanın kendi yaşantısıyla, yeryüzünde büyüyen bitkiyle kurulan benzerlik, insan için her açıdan uyarıcı ve yönlendirici durumundadır. Bu manada mevsimi geldiğinde umutla ve dört gözle beklenen yağmurun yağmasıyla, yeryüzü kabarıp, taşıdığı kökler ve tohumlar harekete geçer, bitkiler yeşerir ve büyümeye başlar. Bitkilerin bu güzel hâli çiftçileri dahi kıskandırır. Fakat bunlar bu özelliklerini devamlı olarak koruyamaz ve zamanla kururlar. Yeşilken kuruyup sapsarı kesilirler. Ardından da köklerinden koparak toz-toprak haline gelirler. İşte, dünya hayatı da bu örnekten başka bir şey değildir. İnsan, tıpkı filizlenen bir bitki gibi annesinden dünyaya gelir, gençlik dönemine ulaşır, akabinde bitkilerin sararıp solması gibi ihtiyarlayıp, nihayetinde de vefat eder ve geldiği yer olan toprağa döner.⁹⁷ Ayrıca burada çiftçiler, toprağı ektikten sonra nasıl tohumun büyüyerek olgunlaşması için Allah'ın yağdıracağı yağmura muhtaçlarsa, insanın da dünyada malı ve evladiyla övünebilmesi için Allah'ın bunları nimet olarak insana vermesine muhtaç oldukları gerçeğine de işaret edilmektedir.

SONUÇ

Kur'an'ın gönderiliş amacının temelinde muhataplara tek ilâh olan Allah'ı tanıtmak ve onların O'nun emirlere uyup nehiyelerinden kaçmalarını sağlamak vardır. Bu amaç gerçekleştirilirken de emir ve yasaklar bazen Kur'an'da sözlü olarak doğrudan ifade edilmiş, bazen de misallerle desteklenerek dolaylı bir şekilde belirtilmiştir. Kevnî âyetlere de bakıldığında da durumun farklı olmadığı gözlemlenmektedir. Bir bilim kitabı olmaması hasebiyle Kur'an'da bu âyetler bir amaç değil, yalnızca Kur'an'ın gönderiliş amacına hizmet eden araçlar olarak değerlendirilebilir. Bu nedenledir ki

⁹⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 29/463-464.

⁹⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 29/464.

⁹⁷ Yıldız, *Kur'an-ı Kerim'de Yağmur*, 155.

ilgili âyetlerde Allah'ın varlığını, birliğini, ilmini ve kudretini gösterirken, insanın ölümüne ve daha sonra diriltilmesine kadar, anlatılan tüm vakıalardan bahsedilirken genellikle insanların gözleri önünde cereyan eden ve devamlı olarak gözlemedikleri olaylara değinilmektedir. Bunun için muhatapların anlamalarının kolaylaştırılması için akıcı ve anlaşılır bir dil kullanılmış, okuyucu kitlenin zihnini her daim canlı tutmak adına da teşbih, temsil ve tasvir gibi edebî sanatlara bolca yer verilmiştir.

Doğa olaylarından biri olan ve bazı soyut olgu ve olayların anlaşılmasında bir temsil aracı olarak kullanılan yağmurun, Kur'an'da *matar*, *berad*, *mâ'*, *sayyib*, *vâbil*, *tall*, *gays*, *midrâr*, *rac'*, *rahmet*, *rızk* ve *vedk* gibi çeşitli terimlerle ifade edildiği görülmektedir. Bu çeşitlilik, -kevnî âyetlerde olduğu gibi- bilimsel bilgilerle değil, yağmurun gerçekleşmesiyle yeryüzünün ve insanoglunun sağladığı faydaları, yağmurun önemli bir nimet olduğu, Kur'anî bir üslûp olarak temsil diliyle anlatılmaktadır. Bu bağlamda, Kur'an'da, dünya hayatının yağmura/suya benzetilmesi, ölü toprağın yağmurla can bulması, hakkın suya bâtilin köpüğe benzetilmesi, sağanak yağmura tutulmuş kimsenin misali, başa kakılarak yapılan hayrın kayaya yağın yağmura benzetilmesi, yağmurla birlikte iki misli ürün veren bahçenin örneği ve dünya hayatının sararan yeşilliklere benzetilmesi gibi temsiller verilmek suretiyle muhataplara bizzat şahit oldukları yağmur olayı referans alınarak mesajlar verilmiştir.

Kur'an'da kullanılan bu tür temsili anlatımlarla, muhatapların zihninde verilmek istenilen anlamlar, muhataplar tarafından bizzat şahit oldukları durumlar ve manzaralar eşliğinde canlı bir yaşantıya dönüştürülmektedir. Böylelikle olaylar, canlı bir hâle sokularak, muhataplar olayların gerçekleşeceği alanlara çekilmek suretiyle onların düşünmeleri ve ibret almaları teşvik edilmektedir. Çoğunluğunu Mekkî âyetlerin oluşturduğu yağmur temsillerinde daha çok dünya hayatının geçiciliği, sahip olunan mal ve çocukların bu dünyanın süsü olduğu, kısa bir süre sonra fani olanın yok olacağı, sadece güzel amellerin kalacağı, öldükten sonra tekrar dirilmenin kesinlikle gerçekleşeceği, hakikatten yüz çevirmenin geçerli bir gerekçesinin olmadığı, inanmayanların içerisinde buldukları durumdan kurtulmalarının yolunun ilâhî vahye itaat etmekten geçtiği gibi daha çok Mekke dönemi-ne ait, konular üzerinden muhataplara mesajlar verildiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdalî, Şerif Mansur b. Avn. *el-Emsâl fi'l-Kur'ân*. Cidde: Âlemül'-Ma'rife, 1985.
 Abdü'l-Bâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-müfehres*. Kahire: Dârü'l-Hadis, 2001.
 Ateş, Avnullah Enes. *Meâllerin İstiare Sanatı Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.
 Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm. *el-Câmiü's-sahîh*. thk. Heyet. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavku'n-Necât, 2001.
 Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihâh: Tâcü'l-lüga ve shâhü'l-'arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgâfur Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlmi li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1987.

- Çelik, Ömer. *Teşbih, Temsil ve Tasvirler Işığında Kur'an'da İnsan*. İzmir: Akademi Yayınları, 2010.
- Demir, Şehmus. *Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması (Batı'yla Münasebetin Kur'an Yorumuna Yansımaları)*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2019.
- Durmuş, İsmail. "Temsil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 40/434-435. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, Süyûtî. *ed-Dürrü'l-mensûr fi'tefsîr-i bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 2010.
- Elmalı, Hüseyin. "Tasvir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 40/135-136. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, , 1979.
- Eren, Şadi. *Kur'an'da Temsiller*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Eren, Şadi. *Kur'an'da Teşbih ve Temsiller*. İzmir: Akademi Yayınları, 2006.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher. *Tehzîbü'l-lüga*. thk. Muhammed 'Avd Mer'ab. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2001.
- Ferâhîdî, Ebû Abdurrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm. *Kitâbü'l-'ayn*. thk. Mehdî Mahzûmî - İbrâhim Sâmerrâî. 8 Cilt. b.y.: Mektebetü'l-Hilâl, ts.
- Güler, Nurdane - Erdem, Satı Zehra. "Hulâsatü'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'an'da Temsîlî Anlatım -Bakara Suresi Özelinde-". *Kalemname* 7/13 (2022), 92-105.
- Hillî, Ebü'l-Mehâsin Safiyyüddîn Abdülazîz b. Serâyâ b. Alî. *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-bedî'iyye fi 'ulûmi'l-belâga ve mehâsini'l-bedî'*, thk. Nesîb Neşâvî. Beyrut: Dâru Sâdır, 1992.
- Işık, Şemsettin. "Kur'an-ı Kerim'de Matar Kelimesinin Anlam Alanı (Vucûh ve Nezâir Bağlamında)", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2020), 209-230.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî. *Cemheretü'l-lüga*. thk. Remzî Münîr Ba'labekki. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1987.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekerıyyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî. *Mu'cemu mekâyisi'l-lüga*, thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn. 6 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-Fıkr, 1979.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed es-Selâme. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tayyibe li'n-Neşr, 2. Basım, 1999.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Basım, ts.
- İbn Sîde, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâil ed-Darîr el-Mürsî. *el-Muhassas*. thk. Halîl İbrahim Ceffâl. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1996.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Feth Ziyâüddîn. *Kifâyetü't-tâlib fi nakdi kelâmi's-şâ'ir ve'l-kâtib*, thk. Nurî Kaysî vd. Kahire: Mektebetü Şa'ir Şefîk Cebrî, ts.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsim Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râgıb. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî. Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1991.
- Kazvîni, Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdurrahmân b. Ömer b. Ahmed. *el-İzâh fi ulûmi'l-belâga: el-meânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*. Beyrut: Dârü'l-Kütüb, 2003.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrahim İtfıyyiş. 20 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısri, 2. Basım, 1964.
- Kutub, Seyyid. *et-Tasvîru'l-fenni fi'l-Kur'ân*. Mısır: Dârü's-Şurûk, 2002.
- Kutub, Seyyid. *fi Zilâli'l-Kur'ân*. Kahire: Dârü's-Şurûk, 32. Basım, 2003.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayani vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medârikü't-tenzîl ve hakâ'iku't-te'vîl*. thk. Yusuf Ali Bedevî. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kelîmî't-Tayyib, 1998.
- Paçacı, Mehmet. "Kur'an'da Dil ve Varlık Alanları", *2. Kur'an Sempozyumu*. Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1996.

- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 3. Basım, 1934.
- Sağdıç, Sedat. "Arap Dili ve Belâgatı Açısından Teşbîh-i Temsil ile İstiare-i Temsiliyye Sarkacında Temsil", *Dergiabant* 6/11 (2018), 139-153.
- Seâlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâil. *Fikhü'l-lüga ve srrü'l-'Arabiyye*. b.y.: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2002.
- Seyithanoğlu, Ayşe. *Kur'an Meselleri -Maksat ve Mesajları-*. Kahramanmaraş: SAMER Yayınları, 2020.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Mahmud Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Mekke: Dârü't-Terbiye ve't-Türâs, ts.
- Temel, Nihat. *Kur'ân-ı Kerîm'de ve Sosyo-Kültürel Hayatımızda Su*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.
- Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed. *Fütûhu'l-gayb fi'l-keşf 'an knâ'i'r-reyb*. 17 Cilt. Ebûdabî: Caizetü Dübey ed-Devliyye li'l Kur'ani'l-Kerim, 2013.
- Ulutürk, Veli. *Kur'an'da Temsilî Anlatım*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Vehbe ez-Zühaylî. *et-Tefsîru'l-münîr*. 32 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1991.
- Vehbi Efendi, Mehmed. *Büyük Kur'an Tefsîri; Hülâsatü'l beyân fi tefsîri'l- Kur'ân*. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1966.
- Yaşar, Mehmet. "Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî'nin Tefsirinin Beyânî Yönü ve İncelikleri", *Amasya İlahiyat Dergisi* 21 (2023), 637-675.
- Yıldız, Mehmet Sami. *Kur'ân'da Bereket Kavramı*. Ankara: İlahiyât Yayınları, 2023.
- Yıldız, Mustafa. *Kur'ân-ı Kerîm'de Yağmur*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Zebîdî, Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseyinî. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. thk. Heyet. 40 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2001.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmizi't-tenzil*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, 3. Basım, 1407.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *Esâsü'l-belâga*, thk. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî. *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm. 4 Cilt. Lübnan: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabî, 1957.

 Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

 Yazar(lar) / Author(s): Şuayip Karataş.

 Çıkar Çatışması / Conflict of Interests: Yazar(lar), çıkar çatışması olmadığını beyan eder(ler). / The authors declare that they have no competing interests.